

Jelentés az iskolán kívüli csángómagyar oktatás helyzetéről

A jelentés elkészítéséhez végiglátogattam az iskolán kívüli (és iskolai) csángómagyar oktatás helyszíneit, minden oktatási helyszínen végighallgattam-néztem (a lehetőségekhez mérten) egy vagy több oktatási tevékenységet, feladatlapos felmérést végeztem a kezdő és haladó nyelvcsoportokban, filmeztem a tevékenységek egy részét. Ottlétem alatt beszélgettem az iskolák igazgatóival, az MCSMSZ munkatársaival, olyan szülővel, akiknek gyerekeik részt vesznek a csángómagyar oktatásban. Tanulmányoztam az oktatási program munkatársai által elkészített tantervet, elolvastam a gyerekek írásait tartalmazó Reverinda című folyóirat számait.

A jelentés szubjektív, a rendelkezésemre álló idő alatt felhalmozott tapasztalataim alapján írtam, nem biztos, hogy egy másik elemzőnek ugyanezek lennének minden szempontból a következtetései. Szükség van, lesz további ellenőrzések elvégzésére, hogy pontosabban lemérhető legyen az oktatás eredményessége.

A filmezett anyag a jelentés vizuális kiegészítése. Nem szenzációhajhász dokumentumfilm, mozgóképek sorozata, mely az oktatási tevékenységet a maguk valóságában mutatja be. Tekintettel az oktatási helyszínek szűk és zsúfolt voltára, kézből (és nem állványról) filmeztem, nem készültek fedőképek, ezért volt szükség az átúsztatásos vágási technikára.

Megállapítások

Oktatás és környezet

2000-től az iskolán kívül a 2002/2003-as tanévben pedig Pusztinán és Klézsén iskolai keretek közt is elindított csángómagyar oktatási program 2006 tavaszára kétségtelenül megerősödött, olyan tekintélyt vívott ki magának, melynek segítségével a szinte mindennapos gátakat, akadályokat, támadásokat képes visszaverni, s szívós, állandó harccal az elért eredményeket továbbiakkal kiegészíteni.

A legszembetűnőbb eredményeket az oktatás iskolai kereteinek szélesedése jelzi, de az iskolán kívüli magyaroktatás is újabb helyszínekkel bővül, a MCSMSZ-nek több faluban is sikerült közösségi házat vagy saját telket vásárolnia, melyek a közeljövőben kétségkívül hozzá fognak járulni az oktatás minőségének javításához.

A helyi és megyei hatalom részéről is elmozdulás tapasztalható a magyar oktatást illetően. Míg 2001-2002-ben a Bákó Megyei Tanfelügyelőség peres úton támadta az oktatási programot, ma elfogadja azt, a szülők jogos kéréseit figyelembe véve egyre több falu iskolájában engedélyezi a magyarórákat. Ez nem azt jelenti, hogy ahol tehetik, nem akadályozzák a folyamatot, de az akadályozás legfőképpen lelassítja, de megállítani nem tudja az oktatás kiterjesztését. Az ellenőrzés során Külsőrekecsinben tapasztaltam, hogy a februárban ajánlott levélben elküldött szülői kéréseket jelenlétünkben vette elő és számolta meg az iskolaigazgató. Május végéig

jelentenie kellett volna a megyei hatóságoknak, nem tette meg, s ezáltal kevesebb magyar óraszámot hirdettek, hirdethettek meg a következő évre az iskolában. A frumószai igazgató irattartójában hordozta a debreceni egyetemen végzett magyar szakos kolleganő iratait, mert a hitelesített fordítás és akkreditálás alapján sem hitte el, hogy szaktanárként alkalmazhatja. Pozitív példaként könyvelhettük el viszont, hogy Dioszénben hivatalosan iktatták az Olaszországból faxon küldött szülői kérést is, s hogy Pusztinán, Klézsén és Somoskán, jelenlétünkben legalábbis, a magyaroktatás szempontjából pozitív hozzáállást tanúsítottak az igazgatók.

Nem sokat változtattak a magyaroktatáshoz való viszonyulásukban a bákói sajtó és az egyház képviselői. Véleményük szerint, ha egyik napról a másikra megszűnnének a pénzügyi támogatások, a kirándulások és a Csángómagyar Szövetség egyéb rendezvényei, a magyaroktatás megszűnne.

A csángómagyar közösségek viszont egyre bátrabban kérik a magyarórák bevezetését, és vállalják a hatóság részéről tapasztalható elítélő, támadó-akadályozó magatartással járó kellemetlenségeket. Nemcsak azért, mert sokan Magyarországon dolgozva tudják, hogy gyerekeik könnyebben fognak érvényesülni a magyar nyelv alaposabb ismeretével, nemcsak az oktatási támogatás, a gyerekek nyári táboroztatása miatt, hanem azért is, mert egyre többen ráébredtek arra, hogy nemzeti identitásukat vállalniuk kell.

Oktatási helyszínek, segédeszközök

Az iskolán kívüli foglalkozások „tantermei” a jelenlegi helyzetben elfogadhatóak, de néhány helyszínen nem megfelelőek. A filmezett anyagban is látható, hogy a gyermekek alacsony, szűk, kis szobákban zsúfolódnak össze, a padok szinte teljesen kitöltik a szobákat, nagyobb létszámok esetén még a földön is ülnek. Esetenként, a zsúfoltság miatt is, a tanító kezébe kerül a tábla. A legrosszabb a helyzet Lábnyikban, ahol sötét, keskeny, ablaktalan a tanterem, Magyarfaluban pedig kicsi, korábban fásszínként használták! Remélhetőleg az MCSMSZ felépítésre váró közösségi házaiban (Lábnyikban, Külsőrekecsinben), a megvásárolt és átalakításra, felújításra váró épületekben (Csíkfaluban, Frumószán) jobb körülményeket teremtenek majd. Ősztől Pusztinán ideális körülmények között tanulhatnak az iskolán kívüli oktatás résztvevői a NKÖM által finanszírozott tágas előadó- és oktatótermekkel rendelkező Közösségi Házban. Ez az épület nemcsak a magyar nyelv oktatása szempontjából fog igen hasznos lenni, hanem alkalmas helyszínen tanulhatják a gyermekek a csángó népi kultúra sajátos táncait, népdalait Nyisztor Ilona irányításával.

A termek berendezésekkel és oktatási segédanyagokkal való ellátása, felszerelése, díszítése nagyon jónak mondható: mindenik oktatási helyszínen oktatótáblák, audió- és videóberendezések, helyenként számítógép, számítógépek, flipchart táblák, dia- és videofilmek, készségfejlesztő játékok, hangkazetták, rajzlap, színes ceruza, filctoll, zsírkréta, könyvtár és fénymásolási lehetőség van. Ez annál is fontosabb, mert a magyartanároknak az iskolában alig van lehetőségük a feladatlapok sokszorosítására, némelyik iskolában nincs fénymásoló, és teljességgel hiányoznak a magyartanítással kapcsolatos oktatási segédanyagok.

Tankönyvként az oktatási program legtöbb helyszínén a *Szöveggyűjtemény csángó gyermekeknek* című kiadványt használják (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2005.), illetve ennek korábbi, *Szórvány-szöveggyűjtemény* (A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége–Csángómagyar Pedagógusok Testülete, 2003.) című kiadását. Az iskolai oktatásban a Romániában érvényes tankönyveket kénytelenek használni függetlenül attól, hogy azoknak milyen a strukturális felépítése és tartalma. A leggyakoribb oktatási segédeszközök a fénymásolt szövegek, mesék, versek, feladat-, és munkalapok.

Oktatási módszerek, oktatók

A csángómagyar iskolai és iskolán kívüli magyaroktatás egyedi formája egy nyelv tanításának. Kétségtelenül nem idegennyelv-oktatás, de a magyar nyelv tanításának sajátos módszerei sem alkalmazhatóak itt. A tanárok-tanítók nem feltétlenül nyelvtanítói, hanem nyelvművelői szempontokat kell figyelembe vegyenek, amikor kidolgozzák munka- és lecketerveiket. De figyelembe kell venniük az adott közösség nyelvallapotát is a tanítás során. S ez nem egyszerű, mert mindenik közösségben különböző színvonalú a nyelvallapot: egyes közösségekben a gyerekek otthon is magyarul beszélnek szüleikkel, nagyszüleikkel, más közösségekben csak románul, s a magyar szót csak az idősek egymással való beszélgetéséből hallják.

A nyelv alapjainak oktatásakor elkerülhetetlen mechanikus ismétlésekkel, gyakorlatokkal teli, egyhangú időszak itt felgyorsítható. Felgyorsítható, mert (az óvodáskorúak és első osztályosok kivételével) a magyar nyelvallapot mellett építeni lehet a román nyelv betűinek, hangjainak ismeretére is. A transzfer, vagyis ha egy adott jelenség vagy szabály azonos módon működik, általában megkönnyíti a nyelv tanulását. Az ábécé tanításakor például a tanítók az összehasonlító módszert alkalmazzák, kezdetben azokat a hangokat, betűket tanítják meg, melyek a román ábécében is megtalálhatóak, később azokat, melyek jelölésük szempontjából újak az itteni gyerekek számára (A folyamat felgyorsítható volta ellenére is hosszú, gyakran tapasztaltam, hogy a haladó csoportban tanulók is tévesztik írásban a magyar és román hangok helyes leírását. Pl. magyar c-t (román k) írnak a k helyett. Ugyanakkor akadályozó tényezőnek bizonyulnak itt a nyelven belüli interferencia jelenségek: a magyar irodalmi- vagy köznyelv és a csángómagyar tájnyelv erőteljes különbözősége, a román kölcsönszavaknak a nyelvbe való beépülése. A tanulók szubjektív ítélete nagymértékű szóródást mutat, kinek-kinek más és más nyelvi kérdés okoz tanulási problémát.

Az órai aktivitás szigorú szabályok közé szorítását, s az ehhez szükséges fegyelmezést nem tapasztaltam az iskolán kívüli tevékenységek ellenőrzésekor. Sőt: oldott, feszültségektől mentes, baráti hangulatban zajló tevékenységeket láttam, a gyerekek bátran vállalták tudásukat, véleményüket még akkor is, ha nem voltak biztosak válaszaik helyességében (ugyanazt tapasztaltam a meglátogatott iskolai órákon is). A „nyelv”, amit az itteni oktatók használtak, és ahogyan használták, nagyban befolyásolta a tanulók viselkedését: az órai aktivitást ösztönözte, a nyelv iránti pozitív hozzáállást segítette elő, nem passzivitásra készítette, vagy éppen megfélemlítette a diákokat.

Az iskolán kívüli oktatás pár éves tapasztalata alapján a tanulókat két csoportba osztják: kezdő és haladó csoportba. A csoportokba való besorolás fokmérője a nyelvállapot, illetve a tudás rendszeres elsajátítása egy azonos felkészültségű csoporton belül, melyben a tanulókat nyelvérzékük gyorsabban és lassabban haladókra osztotta fel az eltelt időszakban.

A kezdő csoport órái még erősen hasonlítanak a idegennyelv-tanulás első lépéseihez: az élőbeszéd hangzó eszközeinek csiszolása, a mondatfonetikai eszközök, a helyes hangképzés, a tanulók szókincsének intenzív, folyamatos fejlesztése, bővítése, a szavak jelentésbeli viszonyainak megismertetése elsőrendű fontosságúak. A helyes magyar kiejtés kialakulását elősegíti az írott szövegek írása, másolása és olvasása, a tollbamondás, illetve a hallás utáni megértés gyakoroltatása. A megfogalmazott és hangosan elmondott mondatokat gyakran írták a gyerekek a táblára, lehetőséget biztosítva a hibák szemléltetésére és közös javítására. Azoknál a magán- és mássalhangzóknál, melyeknek a magyar ábécé szerinti jelölése eltér a románétól, a gyerek aktív magyar szókincséből, az általuk használt kifejezésekből írtak példaszavakat, mondatokat. Minden magánhangzóhoz olyan szót kerestek a tanulók, amelyik az adott betűvel kezdődik, vagy megtalálható a szóban. Egy új szónak a tanítási órán való bemutatása magában foglalta: a szó gyakori kimondását, jelentésének feltárását (szemantizációját), nyelvtani alakjainak magyarázatát, használati körének bemutatását, táblára, füzetbe írását (mondatmodellekkel), a szó (példamondat) olvasását. A különböző szókincs-tanítási technikák között a rajzos magyarázat, a példával illusztrálás is szerepet kapott (Gajdárón például).

A köszönés, bemutatkozás, a hét, a hónapok elnevezéseinek megtanulása, az évszakok, színek, formák, a képek és a képekhez kapcsolt tudatosan megtervezett beszélgetés, benne a szótagolás és a szavak hangokra bontása, a társalgási élőbeszéd, a történetmondás, tematikus szókincsbővítő foglalkozások, a könnyen érthető irodalmi művek szövegének átalakítással, szituációjátékkal való értelmezése voltak a leggyakoribb foglalkozási formák a kezdő és gyakran a haladó csoportokban is. A negyven-ötvenperces foglalkozások után majdnem minden esetben sor került egy-két népdal eléneklésére, gyerekjátékok játszására. Ezek a tevékenységek teszik igazán vonzóvá, a „román” iskolával szemben ideális oktatási helyszínné az iskolán kívüli magyarórákat.

A haladó csoportban fontos szerepet tölt be az olvasás-írás hangoztató-elemző-összetevő módszerű tanítása. A magyar írás-olvasás technikájának elsajátításától kezdve középpontban áll az életkornak és környezetnek megfelelő szintű szövegértés és a szövegalkotás, a nyelvi kifejezés változatos módjainak szüntelen tanulmányozása, játékos, kreatív közeledés a nyelvi jelentésekhez az olyan műfajokban, mint pl.. mese, mondóka, kiszámoló, gyermekjátékok. Azért lehetnek hasznosak Weöres Sándor versei, Móra Ferenc Zengő ábécéje, s más gyermekversek, mert, ha nehéz is a szövegük, de a nyelv zenéje, hangzása ezekben érvényesül a legjobban. A módszertanilag jól használható nyelvtanító szövegeket az egyszerűség, közvetlenség, a konkrétság és világosság jellemzi. Ilyennek bizonyultak a látogatott tevékenységek során A kisrigó című olvasmány, a Mátyás- monda, A három kívánság című népmese stb. A szövegek hagyományos órai feldolgozási menete módszertanilag megfelelő volt: a szövegértés, az elsődleges bevésés, a hallási és képi szemléltetés, a másodlagos bevésés, a tartalmi reprodukciók és a

társalgási gyakorlatok logikusan követték egymást. A szövegek stílusát a könnyed hangvétel, az életszerű szituációk és a rokonszenves szereplők jellemezték. Népszerűek voltak a rövid elbeszélések, mesék, balladák. Az érdekes eseményeket bemutató, humoros történetnek, mondának nemcsak, hogy megértették az értelmét, de a humoros részeket is felfogták, s jóízűen nevetgéltek rajta.

A beszédképesség fejlesztése során több olyan gyakorlatra került sor, amelyben a kommunikáció reális beszédhelyzetekre épült. Az órán arra törekedtek a tanárok, hogy minél többet beszéljenek magyarul a gyerekek, hisz sokuknál a beszéd gyakorlása csak a tanórákra korlátozódik. A beszédképesség fejlesztésénél nemcsak a szabad beszédgyakorlatokat, hanem a memorizáló, szövegtanuló módszert is alkalmazták. A gyerekek szívesen tanulták a mondókákat, gyerekjátékokat, verseket. Gajdáron, ahol alig pár hónapja indult el a magyaroktatás, már számos versikét, gyerekdalt ismertek a tanulók.

Oktatási módszerként több helyen is tapasztaltam az audio-lingvális, az audio-vizuális- strukturális- globális módszer használatát (leghatékonyabbnak tűnt ez a módszer Frumószán, de Gajdáron is örültek neki a gyerekek). Ez a módszer a technikai eszközök használatára épül, a nyelvtanítást a tanítandó anyag alapos nyelvi elemzése előzi meg. Jellemzője a beszélgetés, a viselkedésre készítés, az analógiák alkalmazása. A beszélt nyelv az elsődleges, a nyelvtanulásra a beszédhelyzetek a legalkalmasabbak. A beszédhelyzetek és a jelentés megtestesítői a diafilm, videófelvétel, tankönyv stb. képsorai vagy saját kézzel készített képsorok és a lejátszott hangzó szöveg voltak. Célja volt mindig a szöveg meghallgatásának/ a film megtekintésének, bevezető és levezető feladatokat foglaltak meg a tanárok.

A beszédképesség fejlesztése során a beszéd tanítása fokozatosan elszakadt a tanult szövegektől, s egyre több olyan gyakorlatra került sor, amelyben a kommunikáció reális beszédhelyzetekre épült.

Az olvasási készség oktatási csoportonként változó. Az általam látogatott tevékenységek ideje alatt tapasztalhattam, hogy az olvasási készség még fejlesztésre szorul, mindenütt fejleszteni kell, olyan szintre, hogy segítse a magyar nyelvű szövegek különösebb magyarázatok nélküli megértését.

Az írás tanításánál a legfontosabb követelmény a magyar szavak sajátos magán- és mássalhangzóinak a jelölése, a helyesírás figyelemmel követése. Különösen gyakori a csángómagyar gyerekek esetében az o-a felcserélése, az s-sz tévesztése. Ezekre a hibákra a tanárkollegák tapintattal figyelmeztették a gyerekeket, javították hibáikat. A helyesírás tanítása állandó tevékenységforma, különösen a nagyobb gyerekeknél már igen nehéz képességgé fejleszteni, de a haladó csoportok sokat fejlődtek e tekintetben.

Amint már említettem gazdag oktatási segédanyagtár áll a tanárok rendelkezésére minden oktatási helyszínen. Az adott szemléltetési lehetőségekből más-más módon válogattak az oktatók: Gajdáron diafilmet vetítettek, Frumószán videoszalagról néztek meg egy Mátyás királyról szóló mondát, és azt elemezték, értelmezték, összehasonlították más történetekkel, melyek hasonló elemeket tartalmaztak, Klézsén hangfelvételt hallgattak meg a gyerekek. A szemléltető eszközök érdekessé, különlegessé tették az órát, a tanulók magasabb tanulási motivációval figyeltek a tananyagra.

Külön kell figyelniük az itt tanító tanároknak a nyelvjárási elemekre, ezek ismeretében tudják tudatossá tenni az ösztönös nyelvhasználatot. Az általam látogatott órákon azt tapasztaltam, hogy kijavítják, lefordítják a román kifejezéseket, az archaikus tájszavak esetében ismertetik a köznyelvi megfelelőt, de nem követelik azok gyakorlati használatát, tudatosítják a nyelvjárási jelenségeket, s a köznyelv normáinak elsajátítása mellett a felismert sajátosságok megőrzését szorgalmazzák, megmagyarázzák, hogy a nyelvjárási elemeket úgy őrzik és védik igazán, ha használják is. Ezért kerülhet fel a táblára a sárig a sárga helyett, ezért hangzanak el gyakran a tanórákon a „csángós” kifejezések.

Hasznosak az iskolán kívüli magyarórák azokban a helységekből is, ahol iskolai órákon is tanulhatnak magyar nyelvet a gyerekek. A két oktatási forma (egyelőre) kiegészíti egymást. Nemcsak azért, mert a tanárok iskolai és iskolán kívüli órákat egyaránt tartanak, de azért is, mert a diákok nagy része mindkét lehetőséget kihasználja. Szükségük van rá, hisz nagy lemaradást kell behozniuk. Az óvodáztatás és az iskolai siker közötti összefüggés mindenki számára ismert: a csángómagyar gyermekek az óvodában nem tanulhattak magyarul, ezért is fontos számukra a kettős oktatási forma megtartása. Idővel (szerencsés esetben) az iskolán kívüli tevékenységek szerepük szerint megváltozhatnak: felvállalhatják az óvodai oktatást (az iskolára való előkészítést tehát), másrészt "felzárkóztató" jellegű tevékenységekké alakulhatnak át. Ily módon a felzárkóztató programok két legfontosabb feladatára: a készségek fejlesztésére és a népi kultúra, népismeret oktatására összpontosíthatnak.

A csángó tanulók iskolán kívüli oktatásban ma is igen komoly szerepe van a kulturális tevékenységeknek. E programok ismételten hozzájárulnak az anyanyelvi környezet kialakításához, olyan hangulat megteremtői, melyek képesek vonzani az oktatási programban részt nem vevőket is. Pusztinán és Somoskán ezt tapasztaltam legalábbis, itt (a filmfelvételek tanúsága szerint is) rengeteg gyerek gyűlt össze a népzene és néptánc foglalkozásokra, közülük sokan még nem látogatnak más oktatási tevékenységeket. Nyisztor Ilona és Benke Paulina kiváló munkát végeztek, a csángó kultúra olyan elemeivel ismertették meg tanítványaikat, olyan népdalokat, táncokat tanítottak meg nekik, melyek kiveszőfélben voltak. A kisebbek a népi játékok koreográfiáján keresztül sajátítják el a lépéstechnikákat, a nagyobbak komoly tánc-koreográfiákat tanulnak meg. A játékok, a tánc, az ének kiválóan alkalmasak a közösségi érzés tudatos erősítésére. A helyi közösségek kulturális életében jelentős szerepet töltenek be a gyerekekből alakult kultúrcsoportok: biztosítják a közösség művelődési eseményeit a hagyományos ünnepekhez kapcsolódó fellépéseikkel.

A tanárok számára a felkészülés az órákra időigényes. Kitaposatlan úton járnak, maguknak kell az kiválasztani a leghatékonyabbnak tartott eszközöket, módszereket, maguknak kell helyi tanterveket, lecketerveket készíteniük. Gondot jelent az igazán jó anyag kiválasztása, az időhiány. Az oktatási programban dolgozó tanárok egy része kezdő, mások szakképzés teljes hiányában vágnak neki a feladatnak. Hasznosak módszertani szempontból számukra a tanártalálkozók, a nyári továbbképzők.

Az oktatási program erősségei:

- egyre több helyszínen tanítanak csángó értelmiségiek

- egyre több csángó szülő igényli gyerekei magyar nyelvre való oktatását
- a tanórákon magyar nyelvi környezet teremődik meg
- a népi kultúra oktatása lehetőséget teremt a közösségi érzés erősítésére is
- a magyar nyelvnek, mint a kommunikáció eszközének tanítása erőteljesen érvényesül az oktatási tevékenységekben

Az oktatási program gyengeségei:

- az oktatók egy része erre a feladatra nem kapott speciális felkészítést, hanem önképzés, állandó tapasztalatszerzés útján próbálja elsajátítani a tanítás módszereit
- az oktatás különböző helyszíneinek és igényeinek megfelelően kifejlesztett tananyagok és segédanyagok részben hiányoznak
- az oktatási programban tanító tanárok migrációja megakadályozza a szerzett tapasztalatok elmélyítését
- hiányoznak a sajátos, differenciált tantervváltozatok, tankönyvek, munkafüzetek

Következtetések és javaslatok

- az oktatók odaadással, lelkesedéssel végzik, végezték feladatukat a nehéz körülmények ellenére is
- sajátos, differenciált tankönyvek, munkafüzetek, tanítói és tanári segédkönyvek megírásának támogatására lenne szükség
- az iskolán kívüli oktatási formára a közeljövőben még óriási szükség lesz, a magyar nyelvnek iskolában való tanítása ellenére
- a népzene, néptánc és népi kultúra oktatását ki kellene terjeszteni minden oktatási helyszínre
- a gajdári példa bizonyítja, hogy érdemes, kell új oktatási helyszíneket elindítani
- az identitástudat megőrzését célzó rendezvények: szavalóverseny, népdalvetélkedő, kirándulások szervezésének támogatása hasznos és szükségszerű
- az oktatási program tanítói, tanárai szakmai továbbképzésének támogatása fontos
- A pusztinai Községi Házhoz hasonló „szórványközpontok” létrehozása sürgős feladat lenne
- Az oktatók vándorlásának megállítása végett szükség lenne egy állandósult és biztonságos támogatáspolitikára kidolgozására

Dáné Szilárd, magyar nyelv és irodalomszakos szaktanfelügyelő